

RENESSANCE

“Když zazní slovo renesance, vidí snílek uplynulou krásu, purpur a zlato.” Johona Huizinga

Nejdříve k pojmu **renesance**: obecně znám jako znovuzrození, návrat k antice. S pojmem znovuzrození, označovaném v italštině jako **“rinascita”** se setkáváme v díle Giorgia Vasariho. Byl to malíř a životopisec umělců, jeho slavná práce se jmenuje *Životy vynikajících italských architektů, malířů a sochařů*. Pojem znovuzrození vztáhl Vasari v tomto díle konkrétně na malíře Giotto. Podle Vasariho Giottovo dílo překonalo “barbarský” gotický sloh středověku a zrodilo dobrý styl anatického umění. “Maniera tedesca” byla překonána a zrodila se “maniera buona”. Prohlásil, že kolem roku 1250 bylo umění obrozeno v Itálii, prošlo od dětství, přes mládí až ke zralosti. Dnes běžně užívaný pojem renesance poprvé použil francouzský Jules Michelet (mišlet) v polovině 19. století.

Pojem renesance se ovšem nevztahuje pouze na označení uměleckohistorické epochy mezi gotikou a barokem. Označuje základní změnu v zobrazování světa a člověka a je spjat také s počátkem novověkého myšlení. Božské se hledalo v kráse a harmonii světa a člověk byl znovuobjeven jako “měřítko všech věcí”. Humanismus posunul člověka do středu obrazu světa.

V době renesance zažívá významný vzestup měšťanstvo, spolu s ním tzv. Městské státy, v jejich čele stojí patricijské rodiny. Nejznámější rodinou této epochy se stali **Medičejští** ve Florencii, vzešli z nich i dva papežové.

Jaký je svět renesance? Co si představíme? Botticelliho Zrození Venuše, ús,ěv Mony Lisy Leonarda da Vinciho, Michalangelova Davida, nebo Florencii s kostely, náměstími a pláči?

Ale tento “zlatý věk” byl také dobou povstání, neklidu, válek. Ale v kultuře a umění byla renesance skutečně zářivým obdobím.

Kolébkou a hlavním střediskem renesance se stala **Florence**. Centrum Toskánská vévodí renesančnímu dění až do poč. 16. St., kdy vzhledem k politickému vývoji pak připadla vedoucí role Římu, jako sídlu papežů. Florence se znovu dostala na výsluní poté, co došlo roku 1527 k **Sacco di Roma** – vyplnění Říma. Následující období nazýváme pozdní renesancí neboli **manýrismem**, který na sklonku 16. St. vystřídá nový styl – baroko.

Rana renesance 1420-1500

Vrcholná renesance 1500-1525

Pozdní renesance 1525-1590

Renesanční umělecká díla jsou poznamenána snahou umělců reprodukovat co nejvěrněji a pokud možno realisticky svět, který je obklopoval. Umění a umělci stoupali v očích veřejnosti. Předtím, ve středověku, byl umělec řemeslníkem,

který vykonává svoji práci dle zadání zákazníka a mistra. Velké umělecké osobnosti doufaly, že se prostřednictvím svých děl stanou nesmrtelnými.

SOCHAŘSTVÍ

- Zcela nové pojetí. Ideální proporce soch řecké a římské antiky tvořily základ nového pohledu na zobrazení lidského těla. Lorenzo Ghiberti, Filippo Brunelleschi, Donatello, Michelangelo Buonarroti stanovili svými novátorskými technikami nová měřítka renesanční práce. Dříve sochy ryze dekorativní funkce výzdoby staveb, nyní samostatná umělecká díla.

Rajská brána: na baltisteriu – soutěž významných umělců, vyhrál Ghiberti (vyučení zlatník)

, 24 let. Smlouva, kterou s ním uzavřelo město je přelomem v dějinách umění – poprvé se dovolilo umělci aby realizoval svůj obrazový program. 1452 – nejúspěšnější a nejvíce inovační umělecké dílo, které se v renesanci zrodilo.

Donatello

Náhrobky: symbol přání nesmrtelnosti

Antické vzory – chlapec s trnem nebo Marcus Aurelius – přežila omylem čištění Říma od antických pohanských zpodobení, považována za křesťanského Konstantina. 1538 za papeže Pavla postavena na Kapitol zpět (dal ji tam Michelangelo, předtím stála před Lateránem.)

Vrchol renesančního sochařství – sochy Michelangela (nar. 1475 ve vážené kupecké rodině). M pracoval nejraději s mramorem, pouze na výslovné přání přátel sáhl po jiném materiálu. M mramoru vdechl život.

1497 – zakázka od kardinála Lagraula, vyslance krále Karla VIII. Přál si do mramoru vytesat Matku Boží se zemřelým synem na klíně. Ve smlouvě bylo výslovně uvedeno, že to má být nejkrásnější mramorová socha, jaká se v Římě té doby bude vyskytovat.

Nejdříve umístěna v kapli poblíž sv. Petra. Kompozice svědčí o oblíbené formě trojúhelníku či pyramidy.

1504 vytvořil sochu Giganta . Davida, když dva umělci předtím na tom ztroskotali. (přirození zakryto cudnými kamennými zastěrkami.) Original od 1873.

Hold tělesné síle i kráse.

Mezníkem ve vývoji architektury a ohlášením nástupu renesance se stalo dokončení stavby gotického dómu ve Florencii, který po 15 letech snažení uzavřel obrovskou kopulí roku **1436** architekt **Filippo Brunelleschi**. S tímtož

architektem se setkáme v kostele San Lorenzo či San Spirito (oba ve Florencii). V renesannčím období, poč. 16. St. dochází k přestavbě baziliky sv. Petra podle návrh architekta Bramanteho. Architekt renesanční doby již nebyl pouhým řemeslníkem, nýbrž požíval nejvyšší úcty jako umělec, znalec stavitelského umění i jako tvůrce individuálního stylu. Hlavní úkol stavitelů – sakrální stavby, neztratil ani v době renesance na své aktuálnosti. Liturgickou účelnost ovšem vystřídal důraz na krásu a harmonii církevních staveb. Renesanční architekti si pevně vštípili antickou zásadu z traktátu teoretika Vitruvia: *...žádná stavba chrámu bez stavební symetrie a proporcí nemůže být ospravedlněna, pokud se nepodobá pěkně utvářenému člověku a nemá v sobě přesně provedenou členící síť.* – z níž je zřejmé, že člověk jako měřítko pronikl i do architektury. V popořadí zájmu se ocitly take městské paláce a venkovské vily. (vzorovou stavbou např. Palazzo Medici Ricardi ve Florencii, za vrchol považován římský palace Farnese.

Palazzo Medici - Ricardi (Medicejský palác)

Tento palác nechal postavit mezi léty 1444-1464 pro svou rodinu Cosimo I. Medici. Jeho stavbou byl pověřen Michelozzo a vytvořil v něm vzor vznešeného panského městského sídla renesanční doby. V přízemí bylo původně podloubí; to však bylo později zazděno. Autorem oken je sám Michelangelo. V 17. stol. byl palác zakoupen rodinou Riccardi, která nechala provést některé stavební úpravy. Vnější vzhled dnešní budovy je typický svou bosáží, která se od hrubé v přízemí směrem nahoru zjemňuje. Opticky je tak budova rozčleněna na tři pásy, odpovídající jednotlivým podlažím.

V interiéru stojí za pozornost především soukromá kaple (Capella), navržená rovněž Michelozzem, se slavnou Gozzoliho freskou Průvod tří králů do Betléma (Andata dei Magi a Betlemme). Na fresce je možno rozeznat portréty mnoha významných osobností Florencie té doby. Známý je rovněž dvůr (Cortile) se sloupovým a sgrafitovou výzdobou.

Palazzo Farnese

Stal se vzorem pro mnohé další římské knížecí paláce. Stavbu roku 1514 zahájil Antonio da Sangallo pro Alessandra Farnesse, pozdějšího papeže Pavla III. (1534-49 pontif.). PO architektově smrti byl stavbou pověřen Michelangelo, který dokončil vnější zdi, provedl střešní římsu atd. (Dnes Francouzské velvyslanectví). Měl být spojen mostem přes Tiberu s vilou Farnesina.

. Dá se říct, že stavbami si renesanční architekti vytvářeli jakési pomníky, které jim měli zajišťovat slávu i po odchodu z tohoto světa. Je zajímavé, že v

českém prostředí máme s renesancí spojenou především světskou architekturu, renesančních kostelů mnoho nemáme.

Malířství:

Životopisec umělců Vasari považuje za počátek renesance Giotta, skutečným průkopníkem je však Masaccio. “Brunelleschi malířství”

Kostel Santa Maria dell Carmine – pokušení Adama a Evy a vyhnání z ráje. Renesanční malířství představuje téměř nepřebornou studnici vynikajících výtvorů. K tradičním křesťanským tématům přibývají obrazy z antických dějin, mytologie. Co je však nové především: **lineární perspektiva**. Za Brunelleschiho malířství je považován **Masaccio**, který tuto lineární perspektivu používal na počátku 15. Století. Ve Florencii se můžeme setkat s jeho slavným dílem Vyhnání Adama a Evy z ráje.

Sv. Tojice – S.M. della Novella

Slavní malíři:

Jan van Eyck

Filippo Lippi

Sandro Botticelli

Hieronimus Bosch

Leonardo

Albrecht Dürer.

Lucas Cranach

Michelangelo

Giorgione

Raffaël Santi

Tizian

Hans Holbein ml.

Andrea MaNTEGNA – oplakávání Krista – Milán – anatomická přesnost

Nelze nezmínit díla všestranného Leonarda da Vinciho. Na poli malířství je nepřehlédnutelná jeho *Poslední večeře* v refektáři kostela Santa Maria della Grazie v Miláně neobyčejně citlivé dílo, pokládané právem za jeden z vrcholů křesťanského umění a vzor pro mnoho dalších umělců (je tam perspektiva, dynamičnost..,později se tématu věnovali Tintoreto, Veronese aj.). Leonardo byl skutečným géniem – kromě malování pitval, pořizoval návrhy strojů, bádal v mnoha oborech. Umělci renesance se obecně sanžili vynikat v mnoha oblastech.

Krásný příklad se nám nabízí v době pontifikátu **Julia II.** Více státník, voják či finančník než duchovní byl tím, kdo financoval další geniální výtvořky renesančních mistrů. **Michelangelo Buonarroti** byl pověřen vyhotovením nástropní fresky v Sixtinské kapli. (Film *Ve službách papeže*) Západní stěnu kaple, která je neodmyslitelně spjata s konkláve zdobí Michelangelův *Poslední soud*, další vděčný námět nejen renesanční doby. Michelangelo byl neméně vynikající sochař – zmiňme alespoň jeho *Pietu*, kterou vysochal jako mladík či část původně monumentálně zamýšleného náhrobku Julia II. – San Pietro in Vincoli – Mojžíš, David nebo Ježíš aj. Uměleckým rivalem se Michelangelovi stal **Raffael**, autor proslulé **Sixtinské Madonny** – zpodobňující ideal ženské krásy, dokončené v Piacenze, dnes k obdivu v Drážďanském Zwingeru. Panna Maria byla velice častým námětem .- příběhy z jejího života, např. Fra Angelico – Zvěstování v klášteře San Marco ve Florencii.

Slavná je rovněž benátská škola – působivá barvami i citem. **Tizian**, mistr barevnosti se dočkal za života velké slávy, činný byl až do vysokého věku (Maria Assunta, Pietà)

Dále např. **Lucas Cranach** (Luther a reformátoři) nebo **Albrecht Dürer** Klanění tří králů, autoportrét jako Kristus) – jejich díla reflektovala krizi církve.

Renesančním mistrem byl také **Hieronimus Bosch**. Jeho díla se v mnohém vymykala – později se k němu hlásili surrealisti. Jsou plná groteskních figur, démonů, zobrazují lidské poklesky a jejich důsledky. Bosch nestavoval nemilosrdně zrcadlo soudobé společnosti. K nejznámějším jeho dílům náleží Zahrad pozemských rozkoší či Sedm smrtelných hříchů (mnohá díla např. v Praze)

Renesanční období je rovněž plné zajímavých i když někdy tragických lidských příběhů. Můžeme si konkretizovat na konkrétním příkladě?

V renesančním koneckonců i jiných obdobích se setkáváme s propadly morálky, zároveň ale také se snahou o reformu, nápravu neutěšených poměrů:

GIROLAMO SAVONAROLA – pokus o vytvoření boží říše.

Rodák ze sev. it. Ferrary, jeho otec – lékař-tam působil na dvoře rodu Este. Nevzhledný mladík hovořící skřípavým hlasem, s horečnatými očima, zahnutým nosem a odulými rty. (zachoval se portrét). Oddával se asketismu a dával najevo odpor k ženám, které o něj beztak neprojevovaly zájem. Opravdové vzplanutí zažil k jisté Loadamii Stroziové, ale ta mu dala košem.

Roku 1475 vstoupil do kláštera, s pocitem Kristova rytíře, který měl usilovat o nápravu křesťanstva. Vybral si dominikánský klášter v Bologni (pohřben zakl. Sv. Dominik). Nestal se narozdíl od mnoha jiných dominikánů intelektuálem,

své poslání viděl v kázání, opřeném o autoritu Bible. **Roku 1481** se vydal do Florencie hlásat slovo Boží. Devětadvacetiletý dominikán přišel do prostředí jehož nekorunovaným vládcem byl **Lorenzo II Magnifico** (nádherný). Zatímco humanista a mecenáš Lorenzo byl otevřen krásám pozemského světa, Savonarola v nich spatřoval dáblova šidítka, odvádějící pozornost do spásy duše. Pobyť znamenal pro Savonarolu fiasko. Nedokázal prý pohnout ani slepicí, jak si později přiznal. Když se na jeho kázání v chrámu s. Lorenzo sešly tři desítky lidí, bylo to mnoho. Neúspěch ho však povzbudil k další práci. Úspěch se dostavil při druhém návratu do Florencie, kdy se jeho útočištěm stal konvent S. Marco. Na upozornění vynikajícího humanistického myslitele Pico della Mirandoly jej pozval sám Lorenzo Medičejský, vědom si skutečnosti, že život má také svůj vyšší, náboženský rozměr. (je zřejmé, že humanisté podstatu křesťanské víry nezpochybňovali). Přicházející Savonarola se mezitím změnil, změnilo se také klima ve městě. Nadcházela doba různých apokaliptických vizí o skonání věků, posledním soudu apod., což zapůsobilo nejinak sebevědomé florentány. Kazatel oznamující „nemluvím k Vám já, ale Bůh mými ústy“ se dočkal velkého zájmu, který dále stoupla. Když chrám S. Marco přestal dostačovat, hřímal Savonarola v katedrále S. Maria dell Fiore. V kázáních se Florencie začala jevit jako nejhříšnější město pod sluncem, přičemž dominikán naznačoval cestu z pekelné propasti hříchu. Odvržení se dočkala pohanská díla antického světa, včetně Platóna, jako chtíč, hazard a vášeň byly viděny světské slavnosti, necudné obrázky, na kterých se občas Panna Maria dal jen těžko rozeznat od prostitutky, odsouzení se dočkala módní vlna homosexuality, podnícená obdivem k antice. Mentalitu doby a vidění člověka přibližují mistrná díla **Luccy Signorelliho** či Michalangella, kteří možní byli sami ovlivněni atmosférou doby. Kritika zlořádů a nemravného života se obrátila nakonec i na Lorenza. Mezi naprosto odlišnými osobnostmi zavládlo napětí hlavně poté, co Savonarola získala úřad převora kláštera. Jeho slova získávala na váze, poté co předpověděl smrt Lorenzovu, papežovu a neapolského krále, i když k tomu nebyla třeba zvláštní předvídatost. Větší vhléd prokázal nakonec v politické oblasti. V kázání roku **1493** svolával na město boží hněv a s ním i mravní očistu. Kritizoval i povrchní humanismus: *„Sloupy, jež vypadají jako by byly z porfyru a jsou přítom ze dřeva, toť učení básníků, řečníků, astrologů a filozofů. O tyto sloupy opřena, drží se církev zpříma a vládne. Běž do Říma...do domů prelátů a doktorů: Naši kazatelé zanechali Písma a oddali se astrologii a filozofii, zvěstují ji z kazatelen a učinili z ní královnu. Písmo využívají jako děvečku, protože kážou filozofii, aby vypadali učeně, a ne proto, aby jim sloužila k výkladu Písma“*

Jako Hospodinův meč vpadl do Itálie francouzský **Karel VIII**, mířící za ziskem neapolské koruny. Dominikán ho vítal, jako sluhu božího, služebníka spravedlnosti, zatímco král měl jiné úmysly. Nicméně toskánská metropole se dostala do rukou dominikánského převora.

Florence v průběhu 15. století – městská republika, avšak republikánskému charakteru neodpovídalo vůdčí postavení Medicejských. Osobnost Lorenza dosáhl v Savonarolových očích brzy rozměrů despotického vládce. Kazatel se opíral především o střední a nižší vrstvy obyvatel, kteří tíhly k zastupitelské formě vlády. Savonarola přišel také s novým snem – utvořit vzornou obec, včele s velkou radou po vzoru Benátek, avšak bez dóžete. Tím měl být sám Kristus. Florence měla být podřízena normám božího zákona. Medicejskou oligarchii tak vystřídala teokracie v Savonarolově podání. Důraz kladen podobně jako u husitů – náprava církve a společnosti je možná pouze ve shodě s božím zákonem. Autorita Bible tak stanula proti autoritě antiky, v níž se renesance shlédla. Náprava měla z Florentské boží říše postupně dorazit ke všem národům. Itálii brzy letěla zvěst o dominikánském mnichovi, který obrátil na zbožný život zhýralé Florent'any. Na hlavní florentské náměstí byli přinášeny nemravné spisy, předměty a další podezřelé věci. O jejich zkázu se postarala hranice. Přes velké úpěchy nelze tvrdit, že celá Florence stála bezvýhradně za svým náboženským vůdcem. Girolamovi stoupcí - piagnoni (ubřečenci) měli svůj protipól (arrabiati – zuřivci). Nechyběla ani skupina potichu reptajících – biggi (šediví).

Proti Savonarolově pokusu se postavil i papež Alexandr VI., zejména poté, co ztroskotala jeho snaha naklonit si dominikána za kardinálský klobouk. V červnu **1497** Savonarolu exkomunikoval, což posílilo jeho protivníky světské i církevní (františkáni). V dubnu **1498** byl Girolamo vyzván na boží soud – měl projít ohněm, podobně jeden františkán. Divadlo se nakonec nekonalo, Savonarola díky tomu ztratil přízeň mnohých. Změny situace ve městě využili jeho nepřátelé. Zaútočili na klášter S. Marco, kazatele a dva jeho spolubratry zajali a vrhli do paláce Bargello, kde byli podrobeni tortuře. Vynucená přiznání Savonarola odvolával. Papežští zmocněnci vyřkli v rámci inkvizičního řízení rozsudek, který byl vykonán 23. května 1498 na Pizza della Signoria. Savonarola a jeho dva druhové byli oběšeni a posléze upáleni na místě, kde plála dříve hranice s bezbožnými předměty. Jejich popel byl vhozen do řeky Arno. 500 let poté – snaha dominikánů o rehabilitaci, dokonce svatořečení Savonaroly jako mučedníka – bez výsledku. Událost připomíná označené místo na náměstí.

Do období renesannčí kultury nám spadají také zlomové události, jako objevování nového světa (o misiích budeme ještě mluvit), o šestnáctém století hovoříme v Evropě kromě reformace a protireformace také o době náboženských válek. Nejznámějším místem těchto střetů je Francie, kde se v boji o moc utkali katolíci a hugenoti. Tragickým vyústěním byla Bartolomějská noc 23/24. srpna 1572. Regentka Kateřina Medicejská s podporou katolických Guisů připravila během svatby své dcery Markéty s navarrským králem Jindřichem III. Krvavou lázeň. O život přišlo při tomto vraždění několi tisíc lidí, další desetitisíce obětí se odhadují, poté, co k vraždění hugenotů docházelo

mimo Paříž. K toleranci v nábožensky rozdělené zemi přispěl edikt nantský, vydaný roku 1598 Jindřichem IV.

V souvislosti s protireformací hovoříme v druhé polovině 16. St. o tzv. Protireformační architektuře, kterou nejlépe symbolizuje komplex, který je něčím mezi klášterem a rozsáhlým zámkem. Nachází se nedaleko Madridu, byl dokončen 1589 a jmenuje se EL ESCORIAL, postavený dle plánů Juan Butisty de Toleda pro asketického monarchu Filipa II.

Římský jezuitský kostel IL GESÚ (architect Vignola) se stal po roce 1576 vzorem nejen pro jezuitské kostely, ale i pro nastupující barokní epochu. Skvělá jsou také díla manýristických malířů El Greca či Tintoretta (jeho Ráj v Benátkách je největším plátnem)., rozvíjí se také církevní hudba.